

τητα, σωφρόνως πολιτευόμενος, πατάξῃ τὸ μικρόβιον τῆς ὀλιγαρχικῆς καὶ πλουτοκρατικῆς παμβασιλείας, ἐνισχύων καὶ διοργανῶν σκοπίμως καὶ ἐθνωφελῶς τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις τῶν λαϊκῶν ὁμάδων.

Ἄλλὰ πρὸς συντελεστικωτέραν ἐπίτευξιν τούτου ἐπιβάλλεται ἡ σύνταξις καὶ ἡ σκόπιμος διοργάνωσις καὶ διεύθυνσις τῶν λαϊκῶν ὁμάδων, ὡς διὰ πάντων τῶν μέσων διαφωτισμὸς αὐτῶν. Τοῦτο καθήκον ἔχουσι τὰ λάβωσιν ὅπῃ ὄψει οἱ πρωτοστατοῦντες τῆς ἐνεργείας πρὸς ἀναίτησιν τοῦ πολιτεύματος. Δὲν ἀρκεῖ μόνον τὰ τὸ διακηρύττειν διὰ τῆς γραφίδος, διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῶν κατ' ἴδιαν συνεντεύξεων. Ἄνάγκη τὰ κατηγήσων τὸν ἑλληνικὸν λαὸν οἱ δυνάμενοι τὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὴν σωτηρίαν, εἰς τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ νοσοῦντος ὀργανισμοῦ. Πρὸ τῶν θεραπευτικῶν μέσων, πρὸ τῶν φαρμάκων δὲν δικαιῶνται εἰς δισταγμὸν. *In extremis malis extrema remedia...*

Διὰ τίνων τρόπων, διὰ τίνων θεραπευτικῶν φαρμάκων καὶ μεθόδων θέλει ἐπιτευχθῆ ἡ θεραπεία τῆς πολιτικῆς νόσου, ἣτις κατατρώγει τὸν ἑλληνικὸν ὀργανισμόν, διὰ τίνων μεταρρυθμίσεων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν. Τοῦτο ἔσται τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐπομένων, τῶν ὑπολειπομένων ἀρθρῶν τῆς πραγματείας ταύτης.

ΜΓ'.

22 Μαΐου 1909

Ὁ παρακολουθήσας ἐπισταμένως τὴν ἀνάλυσιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων θεμάτων, ἕνεκα ἀνεπτύχθησαν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀρθροῖς τῆς πραγματείας ταύτης, δὲν δύναται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ ἐπιθέσει τὸ παράπαν, ὅτι ταῦτα ὑπερορέθησαν ἐκ πνεύματος ἀντιδραστικοῦ πρὸς τὰς φιλελευθέρους κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, ὧν ἐμφροεῖται ἡ κατ' ἡμᾶς ἱστορικὴ περίοδος. Οὐδὲν τὸ τοιοῦτον. Ἔχω τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ὅτι αὕτη τυγχάνει κατασκευάσμα τῆς λαϊκῆς ἰδέας, ἣτις διὰ πολλῶν διεληθούσα περιπετειῶν καὶ φάσεων, κατέληξεν εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀντίληψιν τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ ἱστορικὸς

παράγων, ἢ λανθάνουσα ἢ ἐμφανῆς δύναμις τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, εἶνε ἢ λαϊκὴ ἰδέα καὶ δύναμις. Ἐν παλαιότεροις ἱστορικοῖς καιροῖς ἢ ἀνθρωπίνη πρόοδος, ὁ πολιτισμός, ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνυπλήρωτος καὶ ἐνεργείας εὐαρίθμων προνομιούχων προσώπων ἢ ομάδων. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα ἐγκαινισθείσης πνευματικῆς αὐτονομίας διὰ τῶν μεγάλων ἰθροσκευτικῶν μεταρρυθμίσεων, καθ' ὃν χρόνον ἄρχεται ἐκδηλουμένη ἢ πραγματικῆ ἀνθρωπίνη ἰδέα, ὅποτε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνει πραγματικὴν συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν δικαίων του, ἐξέρχονται ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς τοῦ ἀνθρωπίνου θεάτρον ἐξορῶντες κοινωνικοὶ παράγοντες, νέαι ὀμάδες, ὁ λαός, ὅστις κατὰ πρῶτον μὲν διὰ τῆς τρίτης τάξεως, ἀντιπροσωπευούσης αὐτὸν καθ' ἑπίστας τοῦ βίου τὰς σχέσεις, μετὰ ταῦτα δέ, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων συνεχίζει καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Σήμερον ἄρα, ἐν οἰαδήποτε κοινωνικῇ ἢ πολιτικῇ μεταβολῇ, ἐχούση σκοπὸν τὴν ἀποκατάστασιν κρείττονος καταστάσεως πραγμάτων, ἀνάγκη τὰ κατανοήσασαι τοῦτο καὶ τὰ πραγματοποιήσασαι τὴν μεταβολὴν ταύτην αὐταὶ αἱ λαϊκαὶ ὀμάδες δι' ἀντιπροσώπων, ἐκ τῶν σπλάγγνων αὐτῶν ἐξερχομένων.

Ἐν Ἑλλάδι, ἐν ἣ καὶ κατὰ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν παλιγγενεσίαν, ἐπρωτοστάτει ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν τυχῶν αὐτῆς ἢ λαϊκὴ ἰδέα καὶ δύναμις, δέον κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην ἀπὸ τοῦ λαοῦ ν' ἀρχίσῃ ἢ σκέψις καὶ ἢ ἐνέργεια περὶ βελτιώσεως, περὶ ἀνορθώσεως τοῦ καθ' ἑστέως. Αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἀπεδείχθησαν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀνίκανοι ν' ἀναλάβωσιν οἰανδήποτε πρωτοβουλίαν. Εἰς τὸν λαὸν ἄρα ἀπόκειται τὰ φωτισθῆναι καὶ ν' ἀναλάβῃ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τὸ ἔργον τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας.

Λέγων λαόν, δὲν ἐννοῶ τὰς τάξεις ἐκεῖνας μόνον τῶν ἀποχειροβιῶτων, ὡς ἐνασμενίζουσι πολλοὶ τὰ διακρίνωσι μεταξὺ τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν δημιουργοῦντος τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ εὐημερίαν, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, τῶν κατοικούντων ἐν τινι χώρῳ, ὀργανωμένων, συντεταγμένων, ἀποβλεπόντων εἰς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Παρ' ἡμῶν ἢ λαϊκὴ ἰδέα εἶνε καθολικὴ, οὐχ ἰμερικὴ, διότι οἰαδήποτε διάκρισις μεταξὺ λαοῦ καὶ ἀνωτέρας ἐπιλέκτου τάξεως εἶνε τεχνητὴ, οὐδαμῶς συμφωνοῦσα πρὸς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ συγχρόνου Ἑλληνοσ. Πάντες εἶ-

μεθὰ λαός, εἰς οὐδένα δ' εἶνε ἐπιτειραμμένον τὰ φρονῆ, ὅτι ὑπερέχει αὐτοῦ ἔνεκα τυχαίων περιστάσεων καὶ γεγονότων. Πιστοποιῶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἀναμφισβήτητον δεδομένον ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐξελίξει τοῦ ἑλλητικῶ γένους. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ σταδιοδρομίας ἢ παλαιὰ τάξις τῆς εὐγενείας παρόρχεται· ἢ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ αὐτῆς ὑπόστασις καὶ δύναμις περιορίζεται. Καθ' ὅλην δὲ τὴν μετὰ ταῦτα διαφρονέσασαν περίοδον πρωτοστατοῦσιν αἱ λαϊκαὶ δυνάμεις.

Ἐκ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξεν ἀείποτε λαϊκὴ. Καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐπιδιωκομένης τῆς ἱστορικῆς πραγματούσεως τοῦ μεγάλου ἔθνικοῦ προγράμματος, δέον τὰ ἐπιδιωχθῆναι τοῦτο καὶ τὰ πραγματοποιθῆναι πρότιστα πάντων διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, συντεταγμένον καὶ σκοπίμως ὀργανωμένον.

Ἡ διὰ τῆς ἀμέσου ἐκλογῆς, ἀπὸ τῶν σπλίγγων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπορρέουσα βουλή ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν τυγχάνει πιστὸς καὶ εἰλικρινῆς ἀντιπρόσωπος τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, τῶν δικαίων, τῶν συμφερόντων. Νομίζω, ὅτι ἀπέδειξα διὰ τῶν πραγμάτων τοῦτο. Κατὰ τὸ φαινόμενον μετέχει ὁ λαὸς διὰ τῆς ψήφου του εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων. Ἄλλ' ὅφ' ἄς συνθήκας καὶ περιστάσεις διεξάγεται ἡ ἐκλογὴ αὕτη, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν ἐπενέργειαν φαύλου καὶ αὐταρχικοῦ διοικητικοῦ συστήματος, ἐκάστοτε ὀργάνου διατελοῦντος ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πολιτικῆς μερίδος, τῆς κρατούσης τῶν κοινῶν, ἢ τῆς κρατησούσης, πραγματικὴ ἐλευθέρως ἐκλογὴ δὲν διεξάγεται. Ὁ λαὸς ἀδρανεῖ, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν προβαίνει μέχρι μέθης καὶ μανίας ὑπὲρ τῶν ὑποτιθεμένων ὑποσηφίων του. Ἀσύντατος, ἄβουλος, ἀδιοργάνωτος, ἐστερημένος πάσης πολιτικῆς διευθύνσεως καὶ ὁδηγίας, ρίπτει τὴν ψήφον ἐντὸς τῆς κάλλης οὐχὶ ἐκ προμελέτης, ἀλλ' ὑφιστάμενος ὁ π ο β ο λ ῆ ς. Διατελεῖ ἐν ἐκστάσει, ἐν παρρησίᾳ καὶ ἐκτελεῖ τὸ ὑποτιθέμενον πολιτικὸν αὐτοῦ καθῆκον, χωρὶς τὰ κατανοῆναι τὸ καθῆκον ταῦτο, καὶ ἔτι μᾶλλον, χωρὶς τὰ ἔχει τὴν στοιχειωδέστατην ἔννοιαν τῆς ψήφου.

Διὰ τὸν Ἑλληνα πολίτην καὶ ἐκλογέα ἢ ψήφος εἶνε ἄπλοῦν σφαιροῖδιον· οὐδὲν πλέον. Καιρὸς ἐπὶ τέλους τὰ ληφθῆναι φροῖτις, σκέψις καὶ ἐνέργεια, ὅπως ἡ ψήφος αὕτη, ἀφ' ἧς ἐξαρτῶνται ὑψιστὰ καὶ ζωτικῶτατα ἔθνικὰ καὶ κοινωνικὰ συμφέροντα, λάβῃ συνείδησιν ἑαυτῆς. Ἄς μεριμνήσωσι καὶ ἄς ἐργασθῶσιν εἰς τοῦτο οἱ ἐπαίοντες, οἱ δυνάμενοι, ὡς ἐκ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς, τὰ καθοδηγή-

σωσι τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ νὰ φωτίσωσιν αὐτὸν περὶ τοῦ πρακτέου.

Τὸ κυριώτατον ἄρα, τὸ πρώτιστον τῶν φαρμάκων πρὸς θεραπείαν τοῦ νοσοῦντος κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὄργανισμοῦ τοῦ λαοῦ δὲν εἶνε ἢ διὰ τῆς κλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως ἔρευνα καὶ συζήτησις περὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συστήματος τῆς θεραπείας. Πρωτίστως ἢ Ἐθνοσυνέλευσις πρέπει νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν σπλάγγνων τοῦ λαοῦ, νὰ ἐκφράζῃ τὴν βούλησιν αὐτοῦ καὶ τὸ φρόνημα, τὴν κεντρικὴν ἰδέαν περὶ τῶν πραγμάτων τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας, τοῦ ἔθνους. Ἡ λαϊκὴ ἄρα δοῶσις πρέπει νὰ ἐκδηλωθῇ ἀμέσως καὶ κατεπειγόντως, προκειμένου περὶ τῆς συγκλήσεως Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Τυχάνει δυσχερὲς τοῦτο, ὅπως φρονοῦσι πολλοί, διατάζοντες καὶ ὀρθωδοῦντες πρὸ τοιούτου ἐγχειρήματος ;

Οἱ στέργοντες τὸ λειτουργῶν πολιτικὸν καθεστῶς, καίπερ μὴ ἐγκρίνοντες τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ, φρονοῦσιν ὅτι ἢ ἐπιζητήσις τῆς θεραπείας τῶν κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ ἔθνικῶν δειῶν, ὅφ' ὧν κατατρώχεται καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ τὸ ἑλληνικὸν γένος, διὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως δυνατόν νὰ περιπλέξῃ τὴν ἱκανῶς περίπλοκον κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους. Εἶνε εὐχερὴς ἢ σύγκλησις Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀλλὰ δυσχερὴς ἢ ἀποπομπὴ αὐτῆς ἢ ἡ διάλυσις. Προνομιούχον πολιτικὸν σῶμα, κυριαρχοῦν, ἐξασκοῦν καὶ διεκδικοῦν ἐξουσίαν ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ, δυνατόν νὰ ἐκτραπῇ τῆς εὐθείας ὁδοῦ, νὰ κωλυσιεργήσῃ—καὶ δὲν τυγχάνει ἀλλοτρία πρὸς τὴν κωλυσιεργίαν καὶ τὴν παραγνώρισιν τῶν καίθηκόντων αὐτῆς ἢ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας δεκαετηρίδας ἀντιπροσωπεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ—νὰ καταστῇ ὄργανον, ἐν συνειδήσει ἢ ἀσυνειδήτως, μοναρχικῶν, ὀλιγαρχικῶν, δημοκρατικῶν ροπῶν. Οὕτως ἢ κατὰ τὰς τῶν πραγμάτων δύναται νὰ ἐπιδεινωθῇ μᾶλλον ἢ νὰ βελτιωθῇ ἐκ τῆς προτεινομένης παρακείας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Κατ' ἀρχὴν δὲν εἶνε ἀναξία προσοχῆς ἢ τοιαύτη ἐφεκτικότης τῶν μὴ ἐγκρινόντων ἀβασανίστω: καὶ ἀπαρασκεύως τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως. Βεβαίως. Ἐν ἢ περιπτώσει ἤθελε κληθῇ αὕτη πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἰδεῶν καὶ συμφερόντων ἀλλοτρίων, ἀντιμάχων μᾶλλον πρὸς τὴν λαϊκὴν ἰδέαν, δηλαδή πρὸς τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα, συντάσσουσα ἴσως καὶ ἀνακηρύττουσα ὡς θεμελιώδη καταστατικὸν νόμιον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἄθροισμὰ τι πολιτικῶν διατάξεων, ξένων πρὸς τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἐξέλιξιν, πρὸς τὴν σύγχρονον αὐτοῦ ἔθνικὴν ὑπόστασιν,

οὐδὲν τὸ ἐξ αὐτῆς ἀγαθὸν καὶ σκόπιμον. Ἄλλ' οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες δὲν διατελοῦσιν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Ἡ γνώμη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τῶν τε πεφωτισμένων καὶ ἐν συνειδήσει τῶν πραγμάτων διατελούντων, καὶ τῶν μὴ τοιούτων, ἀλλὰ μὴ στερουμένων τῆς προσηκούσης ἀντιλήψεως αὐτῶν ἐκ τῆς κεκτημένης πείρας, δὲν τυγχάνει πολεμία πρὸς τοιαύτην λύσιν τοῦ ὑφισταμένου προβλήματος, τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ βεβαιώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων διὰ τοιούτου ἐγχειρήματος τῆς συγκλήσεως τουτέστιν ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἀδυνατῆν προσηκόντως. Ἀπὸ τοῦ μᾶλλον πεφωτισμένου μέχρι τοῦ τελευταίου τῶν πολιτῶν ἐκδηλοῦται ἡ εὐχὴ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος. Τὸ φάρμακον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταρρυθμίσεως τῶν κακῶς κειμένων δὲν ἀποκρούεται. Ἄλλ' ἐν τούτοις δὲν ἐγένετο μέχρι τοῦδε ἡ προσήκουσα σκέψις, τίτι τρόπῳ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θέλει ἐξαποστείλῃ ἀξίαν λόγον ἀντιπροσωπείαν, ἱκανὴν καὶ πεφωτισμένην, δυναμένην νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ καθήκον αὐτῆς μετ' ἀφοσιώσεως καὶ μὴ ὑποκειμένην ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἐνεσταῖτος.

Ἄριστος εἶπε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ὁ πολιτικὸς τύπος τῆς ἀντιπροσωπείας. Τοῦ λαοῦ, μὴ δυναμένου ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ κανονίσῃ τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς αὐτοῦ σχέσεις, νὰ διατυπώσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν μονιμώτερον τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ καθεστῶς, λύεται ὅπως δήποτε τὸ πρόβλημα τοῦτο διὰ τῆς ἀντιπροσωπείας, καὶ μάλιστα ἀμέσως ἀπορροεούσης ἀπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ δύναται πάντοτε ὁ λαὸς νὰ ἐξεύρῃ τὰ προσήκοντα πρόσωπα, νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτὰ τὴν ἀντιπροσωπείαν τῶν συμφερόντων του, ἀναθέτων τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ συμβόλου τῆς πολιτικῆς του πίστεως ; Ἴνα ἐκτελέσῃ τοῦτο ὁ λαὸς ἐν ἐπιγνώσει καὶ συνειδήσει, δεόν νὰ φωτισθῇ προσηκόντως, νὰ διδαχθῇ, νὰ διαπαιδαγωγηθῇ.

Οἱ ἐπιζητοῦντες ἄρα τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν πρόσφορον λύσιν τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος προβλήματος διὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως καθήκον ἔχουσι ἀπὸ τοῦδε διὰ τῶν προσηκόντων τρόπων, τῶν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος καθοριζομένων καὶ ἐπιτρεπομένων, νὰ διδάξωσι τὸν λαὸν τίτι τρόπῳ οὗτος θέλει πεισθῇ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ θέλει ἐν καιρῷ τῷ δεόντι προβῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων ἀντιπροσώπων.

Τὸ ἑλληνικὸν Σύνταγμα λίαν προσφυνῶς ἐχορήγησεν εἰς τὸν λαὸν δικαιώματά τινα, ἅτινα συγχρόνως εἶπε καὶ καθήκοντα, ἄνευ τῆς λατινικῆς

σεως τῶν κακῶς ἔχόντων διὰ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτεύματος, τοῦτο δὲ διὰ συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως, δέον νὰ κατηχηθῇ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ νὰ συμπράξῃ. Οἱ ἀσπαζόμενοι καὶ κηρύττοντες τὴν ἰδέαν ταύτην, καὶ δὲν διστάζομεν νὰ καταλεχθῶμεν μεταξὺ αὐτῶν, ζημιούσιν, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν ἐπιδιώξωσι τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς διὰ νομίμων καὶ συνταγματικῶν ἀληθῶς τρόπων, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις διὰ τῆς λαϊκῆς δριμόσεως, τούτεστι διὰ τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν Συλλόγων, ἀποστολὴν ἔχόντων τὴν διὰ τοῦ τύπου, διὰ προφορικῆς κατηχήσεως καὶ διδασκαλίας, διὰ τῶν συναθροίσεων ἐν γένει καὶ τῶν λαϊκῶν συνδιασκέψεων ἐπιδιώξιν καὶ ἐπιζητήσιν συγκλήσεως Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Μόνον διὰ τοιούτων μέσων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ κατορθώσῃ τὰ ἐπιβαλλόμενα αὐτῷ καθήκοντα καὶ θὰ ἐξεγερθῇ ὑπὲρ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, πεπεισμένος ἤδη ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ὑπὸ τὸ λειτουργοῦν πολιτικὸν καθεστῶς οὐδεμία γενναία ἰδέα δύναται νὰ λήβῃ ἐπίδοσιν καὶ νὰ τελεσφορήσῃ. Διὰ τῆς τοιαύτης μεθόδου ἡ νέα ἑλληνικὴ πολιτικὴ θ' ἀκολουθήσῃ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον διεύθυνσιν τῆς σημερινῆς, ἥτις ὠδήγησεν τὸ ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀπορίαν.

Ὁ τύπος εἶνε τὸ πρότιστον τῶν μέσων, δι' ὧν δύναται νὰ κατηχηθῇ σήμερον ὁ ἐλεύθερος ἑλληνικὸς λαός, φρατισθῇ τούτεστι περὶ τῆς καταστάσεως καὶ ἐπιζητήσῃ διὰ νομίμων τρόπων τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ τύπου δέον νὰ συνεργασθῶσι καὶ οἱ πολιτικοὶ Σύλλογοι. Οὗτοι ἀποτελεσθήσονται ἐκ πολιτῶν ἀνεξαρτήτων πάσης τάξεως, κοινὸν ἔχόντων μέλημα τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Διὰ τοῦ ἐν ἰσχύϊ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς νομοθετικῆς, ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσωπεία, δημιουργήσασα ὑπὲρ ἑαυτῆς κληρονομικὰ δικαιώματα, κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ, κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἐξέρχονται ἐκ τῆς κάλπης πρὸς εἴσοδον εἰς τὴν Βουλὴν τὰ αὐτὰ περίπου πρόσωπα. Ἐυάρθμοι οἰκογένειαι καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις νέμονται τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν· τὸ ἀξίωμα τοῦ λαϊκοῦ ἀντιπροσώπου, τοῦ βουλευτοῦ, εἶνε κτήσις κατὰ διαδοχὴν ὀρισμένων οἰκογενειῶν, τοῦ λαοῦ ψηφίζοντος κατ' ὑποχρέωσιν τὸ αὐτὸ ὄφρα, μεταβιβαζόμενον ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν καὶ τὸν ἔγγονον. Ὁ λαὸς δὲν ἐξετάζει πολιτικὴν ὁμολογίαν, κυβερνητικὴν ἢ ἀντιπολιτευτικὴν πρό-

γράμμα. Παρακολουθεῖ ὠρισμένον πρόσωπον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Αἱ πολιτικαὶ πεποιθήσεις τοῦ προσώπου τούτου κατὰ τὰ ἐκάστοτε συμφέροντα αὐτοῦ εἶνε καὶ πολιτικαὶ πεποιθήσεις τοῦ ἐκλογέως. Διὰ τῆς οἰκογενειακῆς, ἀπό τινος δὲ χρόνου καὶ τῆς πλουτοκρατικῆς ταύτης ἐπικρατήσεως ἐν τῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ, ἡ λαϊκὴ συνείδησις ἐξηχρειώθη, στερουμένη πάσης αὐτονομίας καὶ αὐτερεργείας. Ἡ π ο ο σ ω π ο λ α τ ο ρ ε ἰ α ἀντικαθίστησι πᾶσαν ἀνεξάρτητον προσωπικὴν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ Ἑλλήνος πολίτου ἐν τῇ ἐκλογικῇ αὐτοῦ ἰδιότητι· ψηφίζει πρόσωπον, οὗ τὸν πατέρα ἐψηφίζε καὶ ὁ πατήρ του, ἀπό τινος δὲ χρόνου ψηφίζει καὶ τὸ χοῦμα. Περὶ χαρακτῆρος, περὶ πολιτικῶν γνώμων καὶ πεποιθήσεων, ἀδιαφορεῖ. Ἐν τῇ βουλῇ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ ἀνῆκει εἰς τὸν κοινοβουλευτικὸν ἄρχηγόν του· εἶνε res αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐκλογικῇ περιφερείᾳ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει μετὰ τὸν ἐκλογέων καὶ ἐκλογίμων. Τοιαύτη εἶνε ἡ ψυχολογία τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, τῶν πραιτόντων τὰ κοινά, τῶν πολιτευομένων, τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑπὸ τὸ κρατοῦν σύστημα, ἐστερημένον πάσης πολιτικῆς συνειδήσεως. Ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν ἐκλογικῶν ἀγώνων, εἴτε βουλευτικῶν, εἴτε δημοτικῶν, πρόκτορες καὶ ἐμπειστευμένοι τῶν ὑποψηφίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν εἶνε πολῖται, ἀλλ' οἱ ἐνεργεῖα ὑπάλληλοι τοῦ ὑπουργείου. Ἡ οἱ μέλλοντες τοιοῦτοι, ἐν περιπτώσει ἥτις τῆς κυβερνήσεως. Οὕτως ἐξελισσομένων τῶν πραγμάτων, ὁ λαός, ὁ ἐκλογεὺς ὑφίσταται κατὰ πολιτικὴν μόνον πρόληψιν, κατὰ συνθήκην. Οὐδ' ὑποδεικνύει οὕτως, οὐδ' ἐκλέγει πράγματι, π ε ρ ι ε σ κ ε μ μ ε ν ω ς, τοὺς ὑποψηφίους, διότι ἡ ψῆφος αὐτοῦ κατέστη δίκαιον λειτουργῶν ἀσυνειδήτως.

Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θεμελιώδους τούτου κακοῦ, τοῦ νοθεύοντος τὴν ἐκλογικὴν συνείδησιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλλήνος πολίτου, ἀναγκαῖον καθίσταται, ἐν περιπτώσει ἐνεργείας πρὸς σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως, ἢ διὰ τῶν εἰρημένων μέτρων, τοῦ τύπου, τῶν πολιτικῶν Συλλόγων, τῶν λαϊκῶν συναθροίσεων, τῆς κοινοτικῆς ἐν γένει διδασκαλίας, κατήχησις καὶ ὁ φωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν. Πρέπει ν' ἀποκαλεφθῇ εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν ἐπαϊόντων, διὰ τῶν δ υ ν ἄ μ ε ν ω ν, ἡ πραγματικὴ κατάστασις τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ὁσημέραι παραπαισέσης, ἀπολεσάσης τὴν πυξίδα αὐτῆς, βαιρούσης κατὰ κρημνῶν, πρὸς τὴν καταστροφὴν, ἐξ ἧς κινδυνεύει οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον ἑλληνικὸν ἔθνος. Φωτιζόμενος ὁ λαός, ἀναγήφων, λαμβάνων συνείδησιν

ἑαυτοῦ, καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων, θέλει ἐνισχύσῃ εἰς τὸ ἐπιδιωκόμενον κοινωφελὲς ἔργον τοὺς πρωτοστατοῦντας ἐν τῇ συγκλήσει τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, θέλει παρακολουθήσῃ αὐτούς, ὑπερηφίζων ἐν τῇ καταλλήλῳ στιγμή. Ἡ ἕνεν τῆς τοιαύτης λαϊκῆς προπαρασκευῆς σύγκλησις Ἐθνοσυνελεύσεως θέλει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀποβῆ ὑπὲρ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποκλειστικῶς πρατιόντων τὰ κοινά, τῶν διὰ τῶν γνωστῶν μεθόδων διαχειριζομένων τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις δύναται νὰ βλιάψῃ μᾶλλον ἢ νὰ ἀφελήσῃ. Τούναντίον. Φωτιζομένου τοῦ λαοῦ διὰ τῆς προσηκούσης μεθοδικῆς ἐνεργείας, ἀποκαλυπτομένης εἰς αὐτὸν ἐν πλίττει τῆς κατστάσεως τῶν πραγμάτων, ἢν ἐδημιούργησεν ἡ στρεβλὴ κατανόησις καὶ ἡ φάυλη ἐφαρμογὴ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος διὰ τοῦ ἀπολέτου κοινοβουλευτισμοῦ, θέλει ἀναγήγῃ οὗτος ἀπὸ τοῦ ληθάργου, συντελῶν ἐν ἐπιγνώσει διὰ τῆς ψήφου του εἰς τὴν ἐπιζητούμενην μεταβολὴν διὰ τῆς συγκλήσεως Ἐθνοσυνελεύσεως. Ἴρα ἀποβῆ αὕτη τελεσιγράφος, ἀνάγκη νὰ βρασιδίῃ ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ ἀντιθέτου προγράμματος. Τὸ πρόγραμμα δὲ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ ἡ ἀὐτονομία τοῦ λαοῦ, ἡ πρωτοβουλία αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπικρατίη ἐν τῇ λύσει πάντων τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων. Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ δ' αὐτοῦ ταύτη πρέπει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ διδαχθῆ καὶ νὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἡ σύγκλησις Ἐθνοσυνελεύσεως δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν μεταρρυθμίσαιν διατάξεσιν τινῶν τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ πολιτεύματος, ἀλλ' εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς κρατούσης ὀλιγαρχίας, μὴ διασταζούσης ἐκείστοτε, πρὸς συντήρησιν ἑαυτῆς καὶ ἐνίσχυσιν, νὰ ὑποτάσσῃται εἰς πᾶσαν ὀλεθρίαν εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου πολιτικὴν δύναμιν. Τοῦτο ἰδίᾳ πρέπει νὰ κατανοήσῃ ὁ ἑλληνικὸς λαός.

Ἐπὶ τοιοῦτο πρόγραμμα καὶ διὰ τοιαύτης ἐνεργείας καλουμένης τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, τοῦ λαοῦ ἐποπτεύοντος καὶ παρακολουθοῦντος τὴν λειτουργίαν αὐτῆς, τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως, οὐ μόνον τῶν ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ἔσται ἐπιζήμιον. Εἶνε ἀνάγκη νὰ κατανοήσῃ οὗτος, ὅτι ἡ διαρρυθμίσαις, ἢ βελτίωσις τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς ψυχῆς ἀναγκαῖον ἔξει ἀποτέλεσμα τὴν βελτίωσιν τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας.

ΜΔ΄.

29 Μαΐου 1909

Ὁ λαός, τούτεστι τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν ομάδων, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων δὲν δύναται, οὐδὲ δικαιούται νὰ παραμείνη ἀδιάφορος ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς πολιτείας· ὀφείλει νὰ συμπράτῃ εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην, νὰ παρακολουθῇ αὐταῖς αἰσθήσεων, αὐτοσυνειδήτως· τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς, ἐπισχῶν τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τῶν διεπόντων, παρακαλύων πᾶσαν αὐτῶν ἐκ προαιρέσεως ἢ ἐξ ἀνικανότητος ἐνέργειαν, δυναμένην νὰ παραβλάψῃ κοινὰ συμφέροντα. Ἡ ἐλευθέρη πολιτεία δὲν δύναται νὰ εἶνε ἢ λαϊκὴ μόνον, ἐξεῖς ἰσομένη ἄρα καὶ λειτουργοῦσα διὰ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν λαϊκῶν ομάδων. Τὸ τοιοῦτο εἶνε δόγμα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ ἢ νὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ. Τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ νὰ λειτουργήσῃ σκοπίμως καὶ τελεσφόρος ἢ σ' ἴσπραξις αὕτη τοῦ λαοῦ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς πολιτείας;

Τοιοῦτον εἶνε τὸ θέμα τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν.

Ἡ μοναρχία ἀπώλεσε μετὰ τῆς παλαιᾶς αὐτῆς αἰγλης καὶ πᾶσαν κοινωνικὴν ἢ πολιτικὴν σημασίαν καὶ δύναμιν. Λαὸς σκεπτόμενος, κερκιμημένος προσωπικῆν συνείδησιν καὶ ἀντίληψιν πάντων τῶν περὶ αὐτὸν τελουμένων, δὲν δύναται νὰ τρέφῃ ἀπόλυτον πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν πολιτικὸν παράγοντα τῆς μοναρχίας. Ἡ δημοκρατία βραίνει ἀκατασχέτως καὶ οἶονεὶ θριαμβευτικῶς ἐν τῇ ἱστορικῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος· τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ βασιλέως δὲν προσελκύει τὴν παλαιὰν ἀφοσίωσιν. Ἡ ἐκπαίδευσις, ἥτις κατέστη καθολικὴ κατὰ τοὺς τελευταίους ταύτους καιροὺς, ἐφώτισε τὸν λαὸν καὶ ἀπεκάλυψε εἰς αὐτὸν δικαιώματα, ὧν πρὸ μῦς ἀκόμη ἢ δύο γενεῶν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐκέκτητο συνείδησιν. Διατελοῦμεν πρὸ τοῦ φαινομένου τούτου τῆς λαϊκῆς αὐτοσυνειδησίας, ἄρα τῶν ἀξιώσεων αὐτῆς ἐπὶ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς δράσεως τῆς πολιτείας. Ἐνεκα τῶν αὐτῶν αἰτίων καὶ ἡ ἀριστοκρατία ἀπώλεσεν ἐπίσης τὴν παλαιὰν αὐτῆς σημασίαν. Πᾶσα διάκρισις μεταξὺ εὐγενῶν καὶ μὴ τοιούτων ἐξέλιπε καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς χώραις, αἵτινες ἀπὸ αἰώνων διετέλεσαν ὑπὸ τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστὸς τῆς διακρίσεως τῶν τάξεων καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀριστοκρατικῆς

τάξεως. Μόνον δ' ὁ πλοῦτος διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ διατεθειμένων μέσων κατορθοῖ ἐπίστευε νὰ ἐπιβάλληται ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας λαοῦ τινας, ἀλλ' οὐχ ἦτιον ἢ κατ' αὐτοῦ ἐχθροπάθεια ἀνίσταται ἢ ἐλαττοῦται.

Ὡς ἔγραφε πρὸ τῶν ἡμερῶν ἐν εὐρωπαϊκῇ ἑφημερίδι ὁ Ἴταλὸς κοινωνιολόγος Ferrero περὶ τῶν πολυταλάντων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, μιᾶς τῶν δημοκρατικωτάτων πολιτειῶν τοῦ κόσμου, οἷτοι ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τῆς λαϊκῆς ἐχθροπαθείας· τούτου δ' ἕνεκα ζητοῦσι διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τρόπων, ἰδίᾳ διὰ τῶν φιλανθρωπικῶν προσφορῶν, νὰ ἐξιλεωθῶσι πρὸ τοῦ ἀμερικανικοῦ κοινοῦ. Εἰς τῶν πολυταλάντων τούτων, ὁ Ἀνδρέας Καρνέτζη, ἐπηγγέλλετο τὸν δημοκρατικὸν Ἰκροῖσον· διὰ τῶν ἡγεμονικῶν αὐτοῦ δωρεῶν ἀρέπτυσεν ἀγαθὰς μετὰ τοῦ λαοῦ σχέσεις, ὑποστηρίζων δὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ ἑκατομμυριοῦχοι εἴνε οἱ τ ρ α π ε ζ ῖ τ α ἰ τ ῶ ν π ε ρ ι ο υ σ ι ῶ ν τ ο ῦ λ α ο ῦ καὶ ὑπέχουσι μεγάλας εὐθύνας καὶ ὑποχρεώσεις, κατέστη δημοφιλέστατος. Ἐν τῇ πολιτικῇ οἷτοι εἴνε μετριόφρονες· καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ προνοίας, ἔχοντες συμφέρον νὰ διατελοῦσιν εἰς ἀγαθὰς μᾶλλον σχέσεις ἢ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς λαϊκὰς ὁμάδας.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ Μοναρχία δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις. Προερχομένη ἐξ ἐκλογῆς, ἐκ συνάλλυγματος μᾶλλον ἢ ἐξ ἀρχαίων ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, ὑστερεῖ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, παραβαλλομένη πρὸς τὴν πρωσικὴν, τὴν ἰταλικὴν, ἢ τὴν ἀγγλικὴν μοναρχίαν. Ἐπίσης, ἕνεκα λόγων γνωστοτάτων καὶ θεικωτάτων, ἀριστοκρατικῆ τάξεως δὲν ὑφίσταται. Οἱ κατὰ τὴν πρώτην τῆς πολιτικῆς ἀποκατασιώσεως περίοδον διακριθέντες καὶ τιμηθέντες, τὸ μὲν ἀνεβίβαζον τὰς οἰκογενειακὰς αὐτῶν περιγαμητὰς εἰς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν καὶ τὰ ἀξιώματα ἐπὶ τῆς ὀθωμανικῆς ἢ τῆς βενετικῆς δεσποτείας, ἔτις-ροισι δὲ εἰς τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν κατὰ τὸν χαλεπὸν ἀγῶνα τῆς παλιγγενεσίας. Ἀλλ' αἱ ὑπηρεσίαι αὗται ἠδύνατο μὲν νὰ προκαλέσωσι τὴν ἐκτίμησιν, τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐχ ἦτιον ἕνεκα τῶν κρατουσῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν δὲν ἠδύνατο νὰ δημιουργήσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν ἴδια κοινωνικὰ δίκαια, προνόμια. Πτωχὴ, ἐξηντλημένη καὶ κατεστραμμένη χώρα, ἐπανελθοῦσα εἰς τὴν ζωὴν διὰ τῶν μεγάλων δημοκρατικῶν παραδόσεων καὶ ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ εὐγένειαν κατὰ τὰ τιμαριωτικὰ συστήματα τῶν παρελθόν-

των αἰώνων ἐν τῇ ἐσπερίῃ καὶ τῇ βορείῳ Ἐδρῶπῃ. Ὅπως ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἀπεκρούσθη ἡ τιμαριωτικὴ εὐγένεια, οἱ δὲ περὶ τὸν Βασιγκιῶνα, τὸν Φραγκλῖνον, τὸν Ἰερφερσῶνα ἰδρυταὶ τῆς Συμπολιτείας ἐφιλοδόξουν καὶ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ παρίστανται καὶ νὰ καυχῶνται ὡς ἄπλοῖ πολῖται, ἀπὸ τοῦτο ἔμελλε νὰ ἐκδηλωθῇ κατὰ μείζονα λόγον ἐν τῇ ἀριουσιίῳ Ἑλλάδι. Οἱ Φαραγιῶται ψευδοπρίγκιπες τοῦ τουρκικοῦ καθεστώτος, οἱ Ἴόνιοι ψευδοκόμητες τῆς βενετικῆς πολιτείας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀξιόσωσιν εὐρύτερα κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Αὐτὸς ὁ Κερκυραῖος Ἴόνιος κόμης, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐλθὼν εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος, ἀναλαβὼν ὁμοιήφωρον βουλῇ τῶν Ἑλλήνων τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, ἠδύνατο ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀπέριτον τίτλον τοῦ Κ υ β ε ρ ν ἦ τ ο υ, τοῦ Μ π ἄ ρ μ π α γ λ ἄ ν ν η, ὡς τὸν ἐκάλει ἀφελέστατα ὁ ἑλληνικὸς λαός. Οὕτως ἢ ἀπὸ τοῦ γένους διάκρισις δὲν ἠδυνήθη νὰ ριζοβολήσῃ ἐν τῇ δημοκρατικῇ ἀντιλήψει καὶ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐκεῖνο, ὃ περ ἐπῆλθε — ὀλιβερά κληροδοσία τῆς τουρκικῆς διοικήσεως — ἐν τῇ πολιτικῇ ἐξελίξει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἶνε ἡ διάσωσις τοῦ κοτσομπασισμοῦ καὶ τοῦ καπετανισμοῦ, καὶ ἡ μετατροπὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξ ἐπαγγέλματος κληρονομικοῦ πολιτικῆν ἀντιπροσωπείαν. Κατὰ τὴν διαρρυσάσαν ὀγδοηκονταετίαν ἡ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι ἐκυβερνήθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ ἐπὶ Καποδιστριαίου, καὶ ἐπὶ Ὀθωνος, καὶ ἐπὶ Γεωργίου, καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς χαλεπὰς ἡμέρας τῆς μεταβολῆς τοῦ Ὀκτωβρίου, ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ εἰς πολιτικὸν σύστημα συνταχθέντος καὶ ὀργανωθέντος τούτου κοτσομπασισμοῦ. Ἡ τοιαύτη δ' ὀλιγαρχία εὐ μᾶλλον ἐκραταιώθη κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην πολιτικῆν περίοδον διὰ τῆς προσλήψεως πλουτοκρατικῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ ἐξηχρειώθη ὡς ἐκ τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς σμικροφροσύνης αὐτῶν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ ἐλευθέρῃ ἑλληνικῇ πολιτεία κατ' ὄνομα μόνον εἶνε τοιαύτη, διότι ὁ ἐλεύθερος ἑλληνικὸς λαός, οὗ αὕτη δέον νὰ εἶνε ἡ ἐκδήλωσις καὶ ἡ ὑπόστασις, κατὰ πλειονότητα ὑφίσταται τὴν ἐκτομον καὶ ἄκοσμον ἐπιρροὴν τῆς κυβερνητικῆς δυνάμεως, ἢ τῆς δυνάμεως τοῦ πλοῦτος. Ἡ λεγομένη πάνδημος ψήφος ἐφαρμόζει μοιραίως, ἀσυνειδήτως τὸ περιώνυμον δόγμα τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως — Zahlen regieren die Welt. Ἡ σκεπτομένη ψήφος ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῆς

λειτουργία ἐκμηδενίζεται, ἐκλείπει, ριπτομένη καὶ συμφυρομένη μεταξὺ τῶν μὴ σκεπτομένων ψήφων. Ἄλλ' ὡς ἔλεγεν ὁ Schiller, αἱ ψήφοι πρέπει νὰ ζυγίζονται, οὐχὶ δὲ νὰ μετροῦνται. Καὶ ἐν πάσῃ μὲν κοινωνίᾳ ἀνθρωπίνη δέον νὰ λαμβάνηται τοῦτο ὑπ' ὄψει, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς κοινωνίαις.

Πάνδημος ψήφος, ὑφισταμένη τὴν τυραννικὴν ἐπιρροὴν τῆς κυβερνητικῆς ἐν ἐνεργείᾳ ἢ ἐν προσδοκίᾳ δυνάμεως, καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν ἐξαχρειωτικὴν τοῦ πλοῦτου, δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς ὄργανον ἐγκλήματος. Τοῦτο συμβαίνει ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ περιώνυμος Γάλλος ἱστορικὸς Michelet, ἀπόστολος τῆς ἀκροτάτης δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, ἀπεκάλεσε τὴν πάνδημον ψήφον παρὰ λαῶ ἀμορφώτῳ «ἐπιρροὴν βαρβάρων». Ἄλλος δ' ἐπίσης δημοκρατικὸς πολίτης τῆς Ἑλβετίας, ὁ Νουμᾶς Δρόζ, μετὰ παροησίας ἐχαρᾶκτῆρισε τὴν τοιαύτην ψήφον, ἐμπιστευομένην εἰς λαόν, τυγχάνοντα ἀνεπαρκοῦς καὶ στοιχειώδους μορφώσεως, ὡς ὄπλον φονικόν, διδόμετον εἰς χεῖρας παρὰ φρονος, δυναμένου καὶ νὰ αὐτοκτονήσῃ.

Εἶνε πάντα ταῦτα διδόμενα, ἀνώτερα πάσης κριτικῆς καὶ ἀμφισβήτησεως.

Λαός, ἐλευθέρους θεσμοὺς κεκτημένος, κυρίαρχος καθιστάμενος διὰ τῆς πανδήμου ψήφου, ἀλλ' ἐστερημένος τῆς προσηκούσης κοινωνικῆς μορφώσεως καὶ πολιτικῆς συνειδήσεως, κατὰ θεωρίαν μόνον, κατὰ πρόληψιν εἶνε ἐλεύθερος καὶ κυρίαρχος. Πράγματι ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὴν ἐπιβολήν, ἐν πάσῃ αὐτοῦ σκέψει καὶ ἐνεργείᾳ, τῆς κρατούσης δυνάμεως, δυναμένης νὰ διευθύνῃ τὰ μέσα τῆς ἐξουσίας, ἢ τοῦ πλοῦτου. Ἡ πάνδημος ψήφος δὲν ἐκπροσωπεῖ κατ' ἀκολουθίαν τὴν πάνδημον βούλησιν. Ὁ λαὸς προσέρχεται εἰς τὸν τόπον τῆς ψηφοφορίας, ἐλαχίστην κεκτημένος συνείδησιν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἄδιαφορεῖ, δὲν κρίνει περὶ προγράμματος, περὶ ἀρχῶν περὶ ἰδεῶν. Ἔχει ὑπ' ὄψει πρόσωπα, καὶ μόνον πρόσωπα.

Ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς κοινωνίαις—καὶ εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποιν δημοκρατικὴ ἢ ἑλληνικὴ κοινωνία—ἢ κυβερνήσεις, ἴσως εἶνε ἐπιρροὴ τῆς βουλευτικῆς πλειονοψίας, ἐκφράζει καὶ τὴν βούλησιν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ διεξαγομένη ἐκλογὴ ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ δέον νὰ διεξάγῃται μετὰ λόγου, ἐν συνειδήσει. Ἡ διδου-

μένη ψήφος, ὡς εἶπον ἤδη καὶ προηγουμένως, δὲν ἐκφράζει τυχαῖόν τι γεγονός, τὴν ἡπλὴν μόνον ἐνὸς πολίτου βούλησιν, ἀλλ' εἶνε μούριόν τι τῆς πανδήμου ψήφου, τῆς ἀποφαινομένης περὶ λύσεως τῶν ὑφίστων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων, τῶν ἀπασχολούντων τὴν ἀνθρώπινην συνείδησιν. Τοιοῦτῳ τῷ τρόπῳ ὁ πολίτης δὲν ψηφοφορεῖ μόνον δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς κοινωνικῆς ὁλομελείας, διότι ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ εἶνε καὶ τοῦ ὅλου λαοῦ ἀντιπρόσωπος. Κατὰ δίκαιον ἄρα λόγον τὸ ὑπέρτατον τοῦτο δίκαιον δέον νὰ ἐξασκῆται πρὸς τὸ κοινὸν ὑπάντων, πρὸς τὸ τῆς πολιτείας συμφέρον. Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει ἡ ψήφος τοῦ πολίτου δὲν εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ διακρίνη τὸν ἀγαθὸν ὑποψήφιον ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, νὰ κατανοήσῃ τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τοῦ πολίτου καὶ τῆς πολιτείας, ἀπεμπολουμένη ἀντὶ εὐτελεστάτων κερματίων, πολιτικῆς τινος παροχῆς, τὸ δίκαιον τοῦτο καθίσταται ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν πολιτείαν. Ὑπάρχουσιν ἄπειρα παραδείγματα ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ καὶ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτι ἐν τῇ κρίσει τῶν λαῶν ἐπικρατεῖ πολλάκις χυδαῖος τυχοδιώκτης, βαλαντιστόμος μᾶλλον ἢ ἀνὴρ εὐγενῆς καὶ ἐνάρετος. Παρατηρήθη ἤδη ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, ὅτι οἱ διευθύνται τῶν χαρτοπαικτείων εἶνε οἱ σημαντικώτεροι παράγοντες τῶν ἐκλογικῶν ἐνεργειῶν.

Φρονῶ, ὅτι ὁ λαὸς δὲν πρέπει νὰ διατελῇ ἀμέτοχος καὶ ἀδιόφορος πρὸς τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ συμβαίνοντα. Ἄλλ' ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ δέον νὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ ἐπιφέρηται βλάβη εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας. Πρώτιστον πάντων ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ διὰ τῆς ψήφου εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου δέον νὰ εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἡ πολιτεία ν' ἀντλή σθένος καὶ συνείδησιν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων αὐτῆς. Ἡ αὐτοκυβέρνησις προϋποτίθησιν αὐτοσυνειδησίαν, πλήρη γνῶσιν τῶν πραγμάτων, συναίσθησιν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Τί τὸ ἀγαθὸν ἀποτελεσμα ἐκ τοῦ δικαίου τῆς ψήφου, τῆς παρεχομένης εἰς λαὸν ἀγροῖκον, ἐστερημένον πάσης ἀγωγῆς, ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς μορφώσεως, χαρρακτῆρος; Χθὲς ἦτο δοῦλος, δὲν διστάζει δέ, προκειμένου περὶ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀντιλήψεως, νὰ ἐκδηλοῖ ἐθελοδοουλίαν. Πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐξελισσόμενον ἀποδέχεται συνήθως ὡς γεγονός, ἄνευ ἐσκεμμένης ἀναλύσεως καὶ ἐρεῦνης. Τυγχάνει ὑποτελῆς τῶν κοινωνικῶν ἢ ἐθνικῶν προλήψεων, κλίνει τὸ γόνυ πρὸ τῆς ἐλαχίστης ὑπεροχῆς, καὶ μάλιστα τῆς τοῦ πλούτου καὶ τοῦ γένους, μηδὲν ὑπὲρ αὐτοῦ

ἀξιῶν· ἔχει σκοτεινὴν καὶ συγκεχυμένην συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ νὰ καταστήσῃ πραγματικὴν τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν. Ἐν τῇ πρώτῃ στιγμῇ δύναται καὶ νὰ τὴν ἀπεμπολήσῃ.

Τὸ σύστημα τῆς πάνδημου ψήφου παρουσιάζει ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τὰς τοιαύτας δυσχερείας ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ λαοῦ, ἀπαιδεύτου καὶ ἀμορφώτου τυγγάνοντος, πρὸς κατανόησιν τῆς πλήρους καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκδηλοῦται καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς χώραις, ἐν αἷς τὸ ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ διατελεῖ ἐν τινὶ περὶωπῇ. Λαός, ἀτελεῖ ἔχων τὴν ἀντίληψιν τοῦ περιβάλλοντος, ἀποτυγχάνει ἀναγκαίως ἐν τῇ ἐκτιμῇ καὶ τῇ ἐκλογῇ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, προβαίνει ἐν τῇ ἐκτιμῇ ταύτῃ μέχρι προσωπολατρίας. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ πάνδημος ψήφος καθίσταται τὸ ὄργανον στυγεροῦ ἀπολυτισμοῦ, ἀξιοῦσα νὰ κυβερνᾷ ἀδημιόκτως καὶ ἀνεξελέγκτως. Φωνὴ λαοῦ, φωνὴ θεοῦ. Οὐδὲ μία διαφορὰ μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως ἀπολύτου μονάρχου καὶ τῆς κυβερνήσεως ἀπολύτου πλειονοψηφίας.

Τὸ λυπηρὸν τοῦτο φαινόμενον ἐξεδηλάνθη ἐν Ἑλλάδι ἐν πίσσῃ αὐτοῦ τῇ γυμνότητι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἱστορικὴν περίοδον τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Πάντα τὰ κοινωνικά, πολιτικά καὶ ἔθνηκα προβλήματα λύονται ἐκάστοτε διὰ τῆς πάνδημου ψήφου, προσφερομένης εἰς τὴν δημαγωγίαν, τὰς κυβερνητικὰς παροχάς, τὸ χρῆμα. Ἀντὶ πινακίου φακῆς ὁ ἐλληνικὸς λαὸς προσφέρει τὸ ὑπέριστα καὶ ἱερώτατον τῶν δικαίων αὐτοῦ, τὴν ψήφον. Ἐθελόδουλος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, καθίσταται ἔρμαιον τῆς πολιτικῆς κερδοσκοπίας, προάγων διὰ τῆς ψήφου αὐτοῦ προσωπικὰ συμφέροντα καὶ ἐγωϊστικὰς ῥοπίας. Ἐν τοιαύτῳ ψευδεῖ συστήματι ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων ἐξελίσσεται ἡ ἐκλογικὴ ἐλευθερία ἐν Ἑλλάδι. Οἱ ἄγριοι λαοὶ τῆς Ἀφρικῆς ἢ τῆς Πολυνησίας, ἀνταλλάσσοντες τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀντὶ εὐτελῶν ἀθροισμάτων, προσφερομένων ὑπὸ πονηρῶν καπήλων καὶ ἀνθρωπεμπόρων, κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν εὐρωπαϊκοῦ λαοῦ, παραδίδοντες τὰ ὑπέριστα αὐτοῦ ἀγαθὰ ἀντὶ εὐτελοῦς ἀθροίματος εἰς τὸν πρῶτον πολιτικὸν κερδοσκόπον καὶ ἀνθρωπέμπορον, ἐπικαλούμενον, χωρὶς νὰ τὸ πιστεύῃ, τὰ μεγάλα καὶ εὐήγη ἀνόματα τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ προόδου.

Ἡ πάνδημος ψήφος, ἀγνωρισθεῖσα ἐν Ἑλλάδι ὡς τὸ ἄριστον τῶν μέσων τῆς πολιτικῆς λειτουργίας, ἀξιοῦσα τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἄνευ

ἐπιγνώσεως, συνετέλεσεν οὐ μικρὸν εἰς τὴν ἐνεσιῶσαν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους κατάστασιν. Ἡ κυβέρνησις τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ λαοῦ εἶνε ἐφορία φροσῆσις, δυναμένη γὰρ γοητεύη τὴν φαντασίαν, ἀλλ' ἀναλωμένη διὰ τῆς λογικῆς, διὰ τῶν πραγμάτων, καταλήγει εἰς τὸ μηδέν, εἰς τὴν ἄνοιαν. Ἄν ἡ πολιτικὴ ὀλιγαρχία, διότι κοινωνικὴ τοιαύτη ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτῆς ἐξωτερικεύσει καὶ λειτουργία δὲν ὑφίσταται, ἐκράτησεν ἐπὶ τῶν καιρῶν κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, αὕτη ἔσχε τὴν δύναμιν αὐτῆς κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῆς πανδήμου ψήφου. Ἡ πολιτεία ἐπῆρθε τὸ ὄργανον αὐτῆς. Ἀνεπιτέλθη, ἐμισχύνθη, ἐκροταυώθη, χίρις εἰς τὴν πολιτικὴν ἀμεριμνησίαν καὶ ἐθελοδοουλίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἐλευθερίας κυριαρχεῖ καὶ δογματίζει ὁ ὑπέροχτος δεσποτισμὸς τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ὁμάδος, οὗ ἀσθημεράρχης καὶ καθηγεμεῶν τυγχάνει ὁ ἐκάστοτε ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς πανδήμου ψήφου ἀναγορευόμενος ὑπὸ τῆς ἐν τῇ Βουλῇ πλειοψηφίας πρόεδρος τοῦ ἐπιπορευτικοῦ συμβουλίου.

Τοιαῦτα τὰ ἐπακόλουθα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τῆς πανδήμου ψήφου ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ ἐν τούτοις, αἰαδήποτε σκέψις ἢ ἀπόπειρα καταργήσεως μετὰ λειτουργίαν τοσοῦτων δεκαετηρίδων θὰ ἦτο ἄστοχος καὶ ἐπικίνδυνος, δυναμένη γὰρ προκαλέσῃ καταστροφὰς καὶ κινδύνους. Ἐν ἀνδεχομένη ἄρα μεταστροφῇ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτεύματος διὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀνδεμία σκέψις δύναται γαίρην πρὸς κατάλυσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς πανδήμου ψήφου. Ὅτι μόνον δέον γ' ἀπασχολήσῃ τοὺς ἐπαύτους, τοὺς μεριμνῶντας περὶ τῆς ἐθνικῆς προόδου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, περὶ τῆς κασμιωτέρας καὶ λαϊκωτέρας αὐτοῦ λειτουργίας, εἶνε ὁ δικαιοτυμισμὸς τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας, ἐν γνώσει καὶ συναισθήσει καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Πρὸς τοῦτο δέον ἵνα ἄπασαι αἱ ὁμάδες, αἱ ἰδέαι, τὰ συμφέροντα, αἱ ὁρεπαὶ λάβωσιν ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ λαϊκῇ ἀντιπροσωπεύει. Δέον γὰρ μὴ ἀντιπροσωπεύηται ἐν αὐτῇ τὸ ποσὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιόν, οὐχὶ ὁ ἀριθμὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις. Λαϊκὴ Ἐκκλησία δέον γὰρ τυγχάνη ἐπιτομὴ τοῦ λαοῦ, ἐκδηλοῦντος ἐν αὐτῇ τὴν τε ὕλικὴν αὐτοῦ, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν δύναμιν. Ἀλλὰ τὸ φυσικὸν τοῦτο, τὸ λογικὸν πόρισμα τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης δὲν δύναται γὰρ πραγματοποιηθῆναι διὰ τῆς ἀπελύτου ἐφαρμογῆς τοῦ

ἐκλογικοῦ συστήματος τῆς πανδήμου ψήφου. Ἡ ψήφος δέον νὰ μεταρρυθμισθῇ ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς, ἐν δὲ τῇ λειτουργίᾳ αὐτῆς καὶ τῇ πολιτικῇ δράσει νὰ μὴ ἀντιπροσωπεύηται μόνον ὁ ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα.

Οἱ ἀριθμοὶ κυβερνοῦσι τὸν κόσμον. Αἱ ἰδέαι κυβερνοῦσι τὸν κόσμον. Δύο διάφορα, ἀντίθετα δόγματα καὶ συστήματα. Ἐν τίνι εὔρηται ἡ ἀλήθεια, προκειμένου περὶ τῆς λειτουργίας τῆς πανδήμου ψήφου; Ἀμφοτέρω τὰ συστήματα, μερικῶς ἐφαρμοζόμενα, ἀστοχοῦσιν. Ἀλλὰ συνδυαζόμενα, ἐπιτυγχάνουσιν.

Χωρὶς νὰ καταδικάσω τὴν πάνδημον ψήφον, θὰ ἐπιζητήσω τὴν μεταρρυθμίσειν αὐτῆς. Τοῦτο ἔσται τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐπομένου ἔργου.

ΜΕ΄.

5 Ἰουνίου 1909

Οὐχὶ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἀλλαγῶ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἐν ταῖς ἐλευθερωτάταις αὐτοῦ πολιτείαις, ἡ πάνδημος ψήφος δὲν ἐξίκετο μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης εἰς τὴν προσήκουσαν περιοπήν, τὰ δ' ἀποτελέσματα αὐτῆς πλέον ἢ ἅπαξ κατεδείχθησαν ὀλέθρια. Ἐν πολιτείᾳ, ἤκιστα προηγμένη εἰς τὸν πολιτισμόν, διατελούσῃ εἰσέτι ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς συντηρητικότητος, ἐκπροσωπούσῃ κοινωτικὴν ἰδέαν, μὴ ἀρεσκομένην εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν, ἡ πάνδημος ψήφος, ἀπαίδευτος καὶ ἀμόρφωτος τυγχάνουσα, ἐνισχύει μᾶλλον τὰς πονηρὰς ἢ τὰς ἀγαθὰς προθέσεις καὶ ροπὰς· εἴτε ἀνίκανος νὰ κατανοήσῃ τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ ἀδῶν σημασίαν. Διὰ τῆς ἀπολύτου λειτουργίας αὐτῆς, διὰ τῆς εἰς αὐτὴν ὑποταγῆς πάσης ἀντιθέτου ἰδέας, ἐπικρατοῦντος τοῦ ἀριθμοῦ, δηλαδή τοῦ ποσοῦ, πᾶσα ἀλήθεια δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, ἢ καθ' ὅσον μόνον φέρει τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐγκρίσειν τῆς καθολικῆς βουλήσεως, οἷα ἐκδηλοῦται διὰ τῆς πανδήμου ψήφου. Τὸ ἐλεύθερον ἄτομον, τὸ ἐρευνῶν, τὸ κρίνον, τὸ σκεπτόμενον, ἐκμηδενίζεται ἢ ἀπόλλυται ἐντὸς τοῦ ἐξογκουμένου ρεύματος τῆς δημοκρατικῆς παμβασιλείας. Αὐτὴ ἡ πολιτεία, ἣν εἶπε ἡ ὑπιάτη ἐκδήλωσις τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ κοινῇ ἰδέας, ὑπὸ τὸ κράτος διατελοῦσα τῆς πολυπληθοῦς καὶ ἀθαιρέτου ταύτης δυνάμεως, ἀδυνατεῖ νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολήν, ἣν εἶπε ἡ πραγματώσις

αὐτῆς ταύτης τῆς ὑψηλῆς ἰδέας. Οὕτως ἐξελισσομένων τῶν πραγμάτων, θριαμβεύει ἢ μετριότης, μᾶλλον ἀρέσκουσα εἰς τὰ πλήθη. Καὶ δύναται μὲν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἠθικῆς ἐγέρσεως τῆς ὑπὸ τῆς παρθήμου ψήφου ἐκπροσωπούμενης κοινωνίας νὰ θριαμβεύσῃ ὁ Περικλῆς, ἀλλὰ τοῦτο ὅπως διαδεχθῶσιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηρῆς ἀνδρείκελα, μᾶλλον ἀρεστὰ εἰς τὸν δῆμον, εἰς Κλέων, εἰς Ὑπέρολος. Ἡ τέχνη, ἢ ἐπιστήμη, τὰ γράμματα ὑφίστανται τὴν ἐπιρροὴν τῆς μετριοκρατίας ταύτης. Ἐπέρχεται τὸ κράτος τῶν βιβλιοπωλῶν, ὡς προσφνέστατα παρετήρησεν ὁ Carlyle, τῶν χάριν ὀλικοῦ συμφέροντος καὶ ἐπὶ κερδοσκοπία δημιουργούντων τὰς μεγαλοφυΐας καὶ ἐξαιρούντων ἀνύπαρκτα πλεονεκτήματα· θριαμβεύει ἢ μετριότης, διότι αὕτη καὶ μόνη, μὴ πιστεύουσα εἰς ἑαυτὴν, εἰς τὸ κῦρος ἑαυτῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν, ὑποχωρεῖ ἐν πάσῃ στιγμῇ, θωπεύουσα τὰ ἔνστικτα τοῦ ὄχλου, διότι εἶνε καταληπτὴ παρ' ἑ τῶν πολλῶν, ἐνῶ ἢ ὑπεροχὴ καὶ ἢ μεγαλοφυΐα, ἴταμένη ἔπερ τὸν ταπεινὸν ὀρίζοντα τῶν περιορισμένων πνευμάτων, ἐκθαμβοῦσα καὶ καταπλήττουσα, καθίσταται ἀκαιάληπτος εἰς τὸ πολὺ πλῆθος. Οὕτως ἐπέρχεται κατ' ἀνάγκην καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τοιαύτης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀποκαρτερήσεως τῆς κοινωνίας ἢ κατὰ πτωσις τῶν χαρακτήρων, ἢ ἀποκαρτέρησις τοῦ αἰτόμου, ἢ ἐξασθένησις τῆς ἐπιδράσεως, ἢν δέον νὰ ἐξασκῶσιν ἐπὶ τοῦ πλήθους τὰ ὑπέροχα πνεύματα, ὁ θρίαμβος τῆς ἀγυρίας ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικότητος. Λαὸς ἀμαθῆς καὶ ἀπαίδευτος, κεκτημένος ἔνστικτα μόνον, παρ' ὧ ἢ ἠθικὴ ἰδέα τυγχάνει ἀτελής, στερεῖται τῆς ἀντιλήψεως παντὸς εὐγενοῦς καὶ μεγάλου. Ἐὰν δὲ εἶνε ἀληθές, ὅτι ἢ πολιτεία εἶνε ὁ λαός, ἢ τοιαύτη πολιτεία, ἢ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς ἰσοπεδωτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, οὔσα ἢ ἐκδήλωσις τῆς σμικρότητος καὶ τῆς εὐτελείας, εἰς οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ συντελέσῃ ἢ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν χαρακτήρων, εἰς τὴν ἰσοπέδωσιν αὐτῶν, εἰς τὴν καθολικὴν αὐτοκτονίαν.

Οὐαὶ εἰς τὸν λαόν, τὸν στερούμενον παντὸς ἰδεώδους, οὗ ἢ ψυχὴ οὐδεμίαν αἰσθάνεται πλῆξιν καὶ στενοχωρίαν ἐν τῇ ἐπικρατήσῃ τῆς μετριότητος καὶ τῆς ὑποκρισίας! Ἄλλως τε οὐδ' εἶνε δυνατόν νὰ αἰσθανθῇ ὁ λαός οὗτος στενοχωρίαν καὶ δυσἀρέσκειαν ἐπὶ τῇ ὑφισταμένη καταστάσει, ἀφοῦ οὗτος εἶνε ὁ δημιουργὸς αὐτῆς καὶ ὁ ὑπέροχτος προωθητής. Τοιαύτη λαϊκὴ πολιτεία εἶνε ἄρησις τῆς πολιτικῆς ἰδέας, ἄρησις αἴρα αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος.

Εἶπον ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ, ὅτι ἐπιβάλλεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ ἢ μεταρρυθμίσεις τῆς πανδήμου ψήφου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐκλείπῃ ἢ κοινωνικῇ αὐτῆς λειτουργία καὶ δοῦσιν. Ἡ πανδημος ψήφος δὲν δύναται νὰ διαγραφῇ ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ κώδικος, ἀλλ' ἐπιβάλλεται ἢ ἀνάγκη τοῦ περιορισμοῦ αὐτῆς. Δέον νὰ ἐξευρεθῶσι καὶ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν θετικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ κατὰ τῆς μονομεροῦς ἐπικρατήσεως αὐτῆς ἀντιρροπὰ, συντελοῦντα μᾶλλον εἰς τὸν διακανονισμὸν τῆς πολιτικῆς τάξεως.

Ἐν ἑκ τῶν ἀντιρροπῶν, τῶν ἐκάστοτε προτεινομένων, τῶν πολλαχοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης χρησιμοποιημένων κατὰ τῆς πανδήμου ψήφου, εἶνε ἡ Γερουσία, δεύτερον πολιτικὸν σῶμα, ἀποστολὴν ἔχον ν' ἀναστείλῃ ἢ νὰ περιορίσῃ τὸ ἐπίφοβον κράτος τῆς ἐκ τῆς πανδήμου ψήφου ἀπορροεούσης ἀντιπροσωπείας. Πρὶν ἢ τύχῃ τῆς ιστορικῆς αὐτῆς πραγματώσεως νέα τις ἰδέα, δημιουργικῇ, συνθετικῇ, πρὶν ἢ κατανοηθῇ ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς ὀλομελείας, ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς τούτοις καιροῖς ἀντικαθίσταται ἀποτόμως ὑφ' ἑτέρας ἄνευ καὶ πάλιν ἐλπίδος μονιμότητος. Ὁ λαός, ἐν ἀγνοίᾳ διατελῶν, δὲν ἠθέληε διαστάσῃ νὰ παράσῃ τὴν συνδρομὴν ἑαυτοῦ ἐκ περιτροπῆς εἰς ἀμφοτέρους τὰς ἰδέας. Ἐντεῦθεν ἢ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλομένη ἀνάγκη ἀναρροπῆς δυνάμεως πρὸς διακανονισμὸν, σύνθεσιν εἰ δυνατόν, τῶν δύο ἀντιμαχομένων ιστορικῶν δυνάμεων, τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς μεταβολῆς.

Ἐκ τοῦ φαινομένου τούτου δὲν εἶνε ἀδικαιολόγητος ἢ ἀνάγκη καὶ ἑτέρου πολιτικοῦ σώματος, συλλειτουργοῦντος μετὰ τοῦ ἐκ τῆς πανδήμου ψήφου ἅπ' εὐθείας ἀπορροεόντος πολιτικοῦ σώματος, ἐκπροσωποῦντος δὲ συντηρητικωτέρας, θετικωτέρας καὶ μᾶλλον ἀνεξαρτήτους καὶ πεφωτισμένας δυνάμεις τῆς κοινωνίας.

Τὸ τοιοῦτο σῶμα δὲν δύναται ν' ἀπορροῇ σήμερον, ὥς συνέβαινε κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ὑφίσταται ἔτι ἐν τισι πολιτείαις ἕνεκα ιστορικῶν αἰτίων, ἀπὸ τοῦ οἰκογενειακοῦ προνομίου, ἢ ἀπὸ τῆς βουλήσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ἡθέληεν ἐγκαινοθῆ ἢ διάστασις μᾶλλον ἢ ἡ συνδιαλλαγὴ μετὰ ἀμφοτέρων τῶν σωμάτων. Ἐν τῇ συστάσει ἄρα αὐτοῦ, ἐν τῇ ὀργανώσει καὶ τῇ λειτουργίᾳ, δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει τὸ νεώτερον πνεῦμα, μὴ παραβλεπομένων ἅμα τῶν ιστορικῶν καὶ κοινωνικῶν τοῦ λαοῦ συνθηκῶν. Ἡ σημερινὴ Γερουσία ἔχει λόγον ὑπάρξεως μόνον ἐν

ἢ περιπτώσει ἐκπροσωπεῖ τὸ ἀνεξάρτητον καὶ πεφωτισμένον δημοκρατικὸν πνεῦμα, οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνωφελὲς καὶ ἄχρηστον πρυτανεῖον σιτισμοῦ ἀπομίχων προσώπων, ἀμφιβόλους πολλάκις παρασχόντων ὑπηρεσίας εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, μονονουχὶ ἀργομίσθων, ἀλλὰ μίαι τῶν οὐσιωδεστέων καὶ εὐεργετικωτάτων δυνάμεων τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ τοιαύτη ἄρα γερουσία κατ' ἀνάγκην δέον ν' ἀπορρέῃ ἀπὸ τῆς βουλήσεως τῶν λαϊκῶν ὁμάδων, ἐκπροσωπούμενων δι' αὐτῆς, χωρὶς τὸ παρῆπαν νὰ ἐπέλθῃ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν σωμάτων ἐπὶ ζημίᾳ τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας.

Ἄλλ' ἐρωτᾶται: Ἐκ τίνων ὁμάδων δέον ν' ἀπορρέῃ ἡ τοιαύτη γερουσία; Εἰς τὴν σύστασιν αὐτῆς φυσικῶ τῷ λόγῳ δέον νὰ μετέχωσιν, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, οἱ λαϊκοὶ ἐκεῖνοι παράγοντες, οἵτινες ἐκπροσωποῦσι τὴν πεφωτισμένην καὶ τὴν μᾶλλον ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον γνώμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Συντηρητικὸν αὕτη τυγχάνουσα ὅσον καὶ φιλελεύθερον σῶμα, δέον ν' ἀπορρέῃ οὐχὶ ἀπὸ τῆς πανδήμου ψήφου, ἀλλ' ἐκ περιορισμένων ὁμάδων, κεκτημένων πληρέστερον τὸ συναίσθημα τῆς πολιτείας καὶ τῶν πολλαπλῶν αὐτῆς ἀναγκῶν καὶ ὑποχρεώσεων.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ὁμάδων τούτων, τῶν διὰ τῆς Γερουσίας ἐκπροσωπούμενων, ὑπάρχουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ λειτουργοῦσιν ἕτεραι δυνάμεις, ὧν ἡ ὑπέροχος σπουδαιότης δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἐν τῇ συντάξει τοῦ πολιτεύματος καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῆς πολιτείας. Αἱ δυνάμεις αὗται, ὡς εὐνόητον, δὲν ἐκπροσωποῦσι τὸ ποσόν, ἀλλὰ τὸ ποιόν, οὐχὶ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ἰδέαν, ἀναγκαιοτάτη δὲ τυγχάνει ἡ παρουσία αὐτῶν καὶ ἡ λειτουργία ἐν τῇ ὀργανώσει πάσης πολιτείας. Καθ' ἣ ἐγράψαμε περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου λίαν προσφυνῶς ὁ Ἄγγλος Λορδ Λιττον, ἡ κοινωνία δὲν πρέπει νὰ ὀργανωθῇ, πολιτικῶς ἐξελισσομένη, μηχανικῶς, δίκην ποιμνίου, κατὰ κεφαλὰς ἀριθμουμένου, ἀλλὰ δυναμικῶς, ὡς ἄθροισμα καὶ ἕνωσις ἀτομικῶν δυνάμεων ἀρίστου ἀξίας. Οὕτω θέλει καταστῆ πλήρης ἡ ἐκδήλωσις τῶν πραγματικῶν ἐαυτῆς δυνάμεων, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς προσόδου, τῆς εὐφύας, τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν, τῆς ἡλικίας, τοῦ γένους, τῆς κοινωνικῆς ἠθικότητος καὶ ἐπιρροῆς. Ἐκ τῆς περιορισμένης ταύτης ἐκλογῆς δύναται νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ μέσον καὶ ἕτερον πολιτικὸν σῶμα, ἐκπροσωποῦν, ἂν μὴ κατὰ ποσόν, ἀλλὰ κατὰ ποιόν, τὴν ἰδέαν, τὴν

συνειδήσῃ, τὰς ῥοπὰς καὶ τὰς δυνάμεις λαοῦ τινος, ἐν συνειδήσει φερομένου πρὸς τὴν πρόοδον.

Αἱ διάφοροι δ' αὐταὶ σφαῖραι τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας δὲν δύνανται νὰ διατελῶσιν ἀνεξάρτητοι τῆς ἐν γένει πολιτικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, τοῦναντίον δέον νὰ συλλειτουργῶσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίως τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἰκανότητος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Καὶ οὕτως ἢ ἐν τῇ πολιτείᾳ κοινωνικῇ ἀντιπροσωπεία θέλει βουλευέσθαι ἐξ ὀνόματος τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιῶν τῶν κατοίκων. Τοιοῦτο σύστημα λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας ἐρείδεται ἐπὶ τε τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἄκρας δικαιοσύνης, εἶνε δὲ τὸ μόνον δυνάμενον νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἰσορροσίαν, ἐν τῇ ἐνδεχομένη ἀντιθέσει καὶ συγκρούσει τῶν διαμαχομένων ἰδεῶν καὶ τῶν συμφερόντων. Καὶ ἔτι πρὸς. Ἡ τοιαύτη ἀντιπροσωπεία τῶν ποσοτικῶν καὶ ποιοτικῶν δυνάμεων, ἢ ἐναρμόνως καὶ μεθοδικῇ αὐτῶν συνεργασία, παρίστησι ἀληθῆ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν μικρόκοσμον, ἕτε τῆς πολιτείας ἐκπροσωπούσης κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιὸν τὴν ἐθνικὴν δύναμιν καὶ ἰδέαν. Ἡ τοιαύτη δὲ συνεργασία δυνάμεων, φύσει καὶ θέσει πολλάκις ἀντιμάχων, θέλει καταστήσῃ ἐκποδῶν πᾶσαν ἀφορμὴν φιλοτιμίας, φιλαυτίας, ὑποψίας, ἐχθροπαθείας ἐν τῇ ἀλληλεγγύῃ αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος συνεργασίᾳ.

Δὲν ἐπιθυμῶ κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην νὰ ἐπιληφθῶ τῆς ἀναλύσεως καὶ μελέτης καὶ ἄλλων ἐκλογικῶν συστημάτων, δι' ὧν δύναται ἐπίσης νὰ ἐπιζητηθῇ ὅπως ἡ λαϊκῆ ἀντιπροσωπεία καταστῆ κατὰ τὸ ἐνδὸν πραγματικὸν πόρισμα τῆς πεφωτισμένης καὶ ἀβιάστου βουλήσεως τοῦ λαοῦ, ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Ἐν τῇ ὁρμῇ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀγώνων, ὑπὸ τὴν σφοδρὰν σύγκρουσιν τῶν ἰδεῶν, τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων, ὅποτε ἐκάστη τῶν διαμαχομένων μερίδων ἐπιζητεῖ παντὶ τρόπῳ τὴν νίκην καὶ τὴν ἐπικράτησιν, δύναται πολλάκις ἢ ψῆφος νὰ καταστῆ ὄργανον ὀπισθοδρομήσεως μᾶλλον ἢ πρόοδου, ἐμίσχουσα τὸ ψεῦδος μᾶλλον ἢ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος κεῖται ἐν τῇ συνειδήσει καὶ τῇ τελείᾳ πραγματώσει τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος, ὃ περ δέον ἅμα νὰ τυγχάνῃ καὶ καθήκον. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀντιπροσώπων δέον νὰ τυγχάνωσιν ἐκ τῶν προτέρων γνωσταὶ εἰς τὸν λαόν, εἰς τοὺς ἐκλογεῖς. Ἄλλ' ἐν ἣ περιπτώσει δὲν συμβαίνει τοῦτο, ἡ πολιτικὴ ἀντιπροσωπία ματαιοῦται, ἐξελισσομένη εἰς ὄργανον προσωπικῶν ἢ κομματικῶν συμφερόντων.

Μεταξὺ τῶν προτεινομένων πρὸς λύσιν τοῦ συγχρόνου πολιτικοῦ προβλήματος συστημάτων εἶνε καὶ τὸ τῆς ἐμμέσου ἐκλογῆς ἀντιπροσωπικὸν σύστημα, τοῦλάχιστον διὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς ἀντιπροσωπείας, τὸ ποσοτικόν, ἢ τὸ ποιοτικόν. Κατ' αὐτὸ οἱ πρῶτοι ἐκλογεῖς ἐκλέγουσι, συνερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐν γνώσει τῶν προσώπων, ὁρισμένον ἀριθμὸν ἐκλογέων, λαμβανόντων τὴν ἐντολὴν νὰ ψηφίσωσι τὸν ὀριστικὸν ἀντιπρόσωπον μετὰ προηγουμένην ἔρευναν περὶ τοῦ ποιῶν καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἐπιδιωκόντων τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ συστήματος τούτου δύναται νὰ εἶνε ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Mill λεγόμενον, ὅτι, εἴ καὶ ὁ λαὸς δὲν δύναται νὰ κρίνῃ ἀκριβῶς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ὑποψηφίων ἀντιπροσώπων, τυχαίως καὶ κατὰ συμπάθειαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ψηφίζων, οὐχ ἦττον ὑπάρχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ διαδεδομένη ἀγαθὴ ἢ κακὴ περὶ αὐτῶν φήμη, ἣτις κρατεῖ ἐν ταῖς ἀποφάσεσι τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύστημα τοῦτο δὲν εἶνε ἀείποτε ἀσφαλές. Ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς ἀμέσου ἐκλογῆς, ὡς προηγουμένως ἐρρήθη, δύναται νὰ πλανηθῇ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλανᾶται, ὁ λαός, μὴ δυνάμενος νὰ ἔχῃ σοβαρὰν γνώμην περὶ τῶν ζητημάτων, ὧν ἡ λύσις ἐπιδιώκεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς ψήφου αὐτοῦ. Πολλῶν ἐκλογικῶν διαμερισμάτων οἱ ἐκλογεῖς, ἐστερημένοι τῶν στοιχειωδεστάτων γνώσεων τοῦ βίου καὶ τῆς ἐλάχιστης πείρας, παραπλανῶνται ὑπὸ τῶν τυχαίων πολιτικῶν κερδοσκοπῶν καὶ δημαγωγῶν, ἀμφιβόλου ἠθικῆς προσώπων ἐκ τῶν ἐξαπλήγῃς ἐπισηπότητος ἐδάφους δίκην μυκῆτων φουμίων. Τοιούτων ἀνθρώπων ἐπικρατούντων, ὀλιγωρεῖται καὶ ἀποτυγχάνει διακεκριμένος ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνὴρ, δυσφορῶν νὰ ἐξευτελισθῇ κατερχόμενος εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, ἅτε μὴ ἐπιτρέπων εἰς ἑαυτὸν νὰ ἐκλιπαρήσῃ τὴν ἐκλογικὴν ψήφον διὰ περισσοῦς ἀσχημοσύνης.

Τοῦναντίον διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἐμμέσου ἐκλογῆς, ὡς φρονεῖ ὁ Taine, ὁ χωρικός, ὁ ἐργάτης ἔσονται εἰς κρείττονα κατάστασιν νὰ γινώσκωσιν ἐν τῷ περιορισμένῳ αὐτῶν κύκλῳ τοὺς νοημονεστάτους καὶ ἀξιοτάτους τῶν συμπολιτῶν, εἰς οὓς θέλουσι παράσχῃ τὴν ἐντολὴν τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀριστικῶν ἀντιπροσώπων. Τοιούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ μὲν ἐκλογεῖς ἐν συνειδήσει θέλουσι ψηφίσῃ τοὺς δευτέρους, οὗτοι δὲ ἐν γνώσει καὶ μετὰ βῆσανον θέλουσιν ἐκλέξῃ τ' ἕνα ἄριστον ἀντιπρόσωπον. Διὰ τῆς πραγματώσεως τοῦ τοιούτου συστήματος μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀντι-

προσώπου υφίσταται ἔμμεσος μὲν, ἀλλὰ πεφρωτισμένη πολιτικὴ συνεννόησις καὶ ἐπικοινωνία.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἀμφίβολον καθίσταται, ἂν δύναται εὐλικρινῶς νὰ ἐκπροσωπηθῇ ἡ γνησίᾳ λαϊκῇ βούλῃσις. Οἱ ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκλογέων ὁρισθησόμενοι ἐκλογεῖς οὐχὶ σπανίως θέλουσι νοθεύσῃ ἐν τοῖς ἐκλογικαῖς παρασκηρίοις τὴν βούλῃσιν τῶν ἐντολέων, θέλουσι δὲ ἐπιδιώξῃ τὴν ἰδιωτικὴν ἀπολαυστικὴν προσωπικῶν μᾶλλον συμφερόντων. Μεταξὺ τῶν ὑποψηφίων καὶ τῶν δευτέρων τούτων ἐκλογέων δύναται νὰ τελεσθῇ ἡ μᾶλλον ἐπιστοχὴ συναλλαγῆς, τῶν δημοσίων ἀπεμπολουμένων εἰς τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καὶ τὰς προσωπικὰς φιλοδοξίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ὁριστικὸς ἀντιπρόσωπος θέλει ἀδιαφορήσῃ ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων περὶ τῆς γνώμης τῶν πρώτων ἐκλογέων περὶ τῶν λαϊκῶν συμφερόντων, οὐδὲ θέλει ἀρθῆν εἰς τὴν περιοχὴν, ἀπ' ἧς ἀφαιρεῖται νὰ ἐπισκοπῇ τὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ φαινόμενα ὁ ἀληθὴς τοῦ λαοῦ ἐντελοδόχος, ὅστις τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν δὲν θέλει ἀντλήν ἐκ τῆς συναλλαγῆς ἐγωϊστικῆς ὁμάδος ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀμεριότου ἐμπιστοσύνης τῶν πολιτῶν, μετ' ὧν δεῖν νὰ συνδέηται καὶ νὰ ἐπικοινωνῇ καθ' ὅσονδήποτε τρόπον. Τὸ σύστημα ἄρα τῆς ἔμμεσου ἐκλογῆς κατὰ πλάσμα φαίνεται λαϊκόν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν μᾶλλον φαύλην καὶ ἀνήθικον ὀλιγαρχίαν.

Ἴσως δὲν εἶνε ἄσκοπον νὰ εἶπω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ δύο λέξεις περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκπροσωπήσεως τῶν μειονοψηφῶν ἐν τοῖς κοινοβουλίοις.

Ἐν τῷ λειτουργοῦντι σήμερον ἐκλογικῷ συστήματι ἐκδηλοῦται ἡ λαϊκῇ βούλῃσις ὑπὸ τὸ ἀπόλυτον κράτος τῆς πλειονοψηφίας, ἧς αἱ ἰδέαι μόνον καὶ τὰ συμφέροντα ἐπιδιώκονται καὶ πραγματοποιοῦνται. Τὸ ἰδεῶδες τελείας ἀντιπροσωπικῆς πολιτείας δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ἐκπροσωπήσεως, εἰ δυνατόν, καὶ τῶν ἀντιθέτων κοινωνικῶν γνομῶν, τῶν τῆς μειονοψηφίας. Διὰ τοῦ λειτουργοῦντος σήμερον πολιτικοῦ συστήματος οὐδεμία ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον υφίσταται συνάφεια μεταξὺ πλειονοψηφίας καὶ μειονοψηφίας, ἐνῶ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῆς δευτέρας ὥς ἀναγκαίου πολιτικοῦ παράγοντος, ἐκδηλοῦται ἡ ἑλληνικῇ βούλῃσις πραγματικώτερον. Οὐδέποτε δικαιούται ἡ πλειονοψηφία νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν ἐν τῇ παραστάσει τῆς βουλῆσεως τοῦ τόπου, ν' ἀμφισβητήσῃ δὲ πᾶν κῆρος πρὸς τὴν μειονοψηφίαν. Αὕτη,

συνειδυῖα ἴσως, ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸ δίκαιον, τὴν ἀλήθειαν τοῦ μέλλοντος, θέλει προπαρασκευάσῃ τὴν νίκην αὐτῆς διὰ τῆς συζητήσεως καὶ τῆς πειθοῦς, διὰ τῆς πραγματικωτέρας δρώσεως, οὐχὶ δὲ διὰ βιαίων τρόπων καὶ ἐπαγγελματικῆς ἀντιδρώσεως. Κατὰ πλάσμα μόνον καλεῖται σήμερον δημοκρατία τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο τῆς διοικήσεως τοῦ τόπου διὰ τοῦ τόπου· πράγματι κρατεῖ ἀπολύτως καὶ ἀνταρχικῶς φαινομενικῆ πολλὰκις πλειονοψηφία, ἥτις δύναται νὰ εἴνε ἐνίοτε καὶ πραγματικῆ μειονοψηφία. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀντιπροσωπικῇ πολιτείᾳ, παρὰ τοὺς φιλελευθερωτάτους αὐτῆς τρόπους, ἐκδηλοῦται πλήρης ἀδικία. Αὕτη δ' εἴνε ἀποτέλεσμα τοῦ ἰσχυρότερος τρόπου τῆς ψηφοφορίας, καθιστάσῃ τέλεον φαντασιῶδες τὸ δίκαιον τῆς ψήφου τῶν μειονοτήτων, ὡς ἠποτάσσει ἀπολύτως εἰς τὸ δίκαιον τῆς πλειονοψηφίας. Πολλὰκις ἐξέροχεται ἀπὸ τῆς κάλπης τῆς ψηφοφορίας ἐμπαθῆς καὶ ἐγωϊστικῆ κομματικῆ τυραννίς, προκαλοῦσα ἤμιστον ἢ βραδύτερον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος.

Πρὸς ἀποσόβησιν τῆς ἀδικίας ταύτης πολλὰ προδιδίθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦτους καιροὺς συστήματα, εἰσάγοντα ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς πολιτείας καὶ τὴν μειονοψηφίαν, συνεργαζομένην μετὰ τῆς πλειονοψηφίας. Ἀντιπροσωπικὸν τι σῶμα δὲν δικαιούται ν' ἀξιοῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πλήρη τῆς βουλήσεως καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ λαοῦ παράστασιν, δυνατοῦ ὄντος πολλὰκις ἐν τῇ ἐκλογῇ νὰ ὑπῆρξεν ἐλαχίστη ἢ ἀριθμητικῆ, διαφορὰ μεταξὺ πλειονοψηφίας καὶ μειονοψηφίας, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ ἐκπροσωπηῖται διὰ τοῦ ἐκλογικοῦ ἀποτελέσματος ἡ μειονοψηφία μᾶλλον τῆς πλειονοψηφίας. Ὡς γράφει περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ Οὐγγρος πολιτειολόγος Uetvös : « Ἐστῶσαν 100 ἐκλογικὰ διαμερίσματα, ἐκάστου περιλαμβάνοντος 4000 ἐκλογεῖς. Ἐκ τούτων 51 μὲν ἐκλέγουσιν ἀντιπροσώπους διὰ 2500 κατὰ 1500, ἐνῶ ἐν 49 διαμερίσμασιν γίνονται αἱ ἐκλογαὶ διὰ πλειονοψηφίας 3500 κατὰ 500 ψήφων. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ 51 ἀντιπρόσωποι ἔλαβον ψήφους 127500, 49 δὲ 171500. Ἄρα ἡ νομοθετικῆ πλειονοψηφία ἀντιπροσωπεύει τὴν μειονοψηφίαν τῶν ἐκλογέων!! . . . »¹ Οὕτως ἐξελισσομένων τῶν πραγμάτων, ἡ κατὰ τεχνητὸν ἴσως τρόπον καὶ τυχαίως ἀποτελεσθεῖσα πλειονοψηφία ἀδικεῖ, καταπιέζουσα τὴν μειονοψηφίαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ὑπερέβη αὐτὴν κατὰ τινὰς ψήφους.

¹ Der Einfluss der herrschenden Ideen auf den Staat.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο προσεῖλκυσε κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς τὴν προσοχὴν τῶν τε θεωρητικῶν καὶ τῶν πρακτικῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ πολλὰ σχέδια συνελήφθησαν καὶ προὔτάθησαν, ἐπιζητοῦντα τὴν ἐξίσωσιν μεταξὺ πλειονοψηφίας καὶ μειονοψηφίας ἐν τῇ ἀντιπροσωπείᾳ. Ἐν τισὶ δὲ κοινοβουλίαις ἢ συζητήσεσι καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῶν δικαίων τῆς μειονοψηφίας, ἢ πολιτικὴ αὐτῆς ἀναγνώρισις πλέον ἢ ἅπαξ ἐθεωρήθη κατεπεῖγον ἀντικείμενον, ζητεῖται δὲ πανταχοῦ ἢ ἐξεύρεσις τοῦ προσήκουτος ἀσφαλοῦς τρόπου, καθ' ὃν θέλουσιν ἐκπροσωπεῖσθαι ἐν τοῖς νομοθετικοῖς σώμασιν ἢ τε πλειονοψηφία καὶ ἢ μειονοψηφία. Ἄνευ τῆς ἀναλογίας ἐν τῇ ἀντιπροσωπείᾳ δὲν ὑπάρχει δικαιοσύνη, εἶπε Γάλλος δημοσιολόγος.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν μειονοψηφῶν ἐν τοῖς κοινοβουλίαις δὲν ἐλύθη προσηκόντως εἰσέτι· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ ἀνομολογεῖται. Ἀπόκειται δ' εἰς τὴν πολιτικὴν σύνεσιν τῶν λαῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων ἢ ἐξεύρεσις τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἢ μειονοψηφία, ἀναγνωριζομένων τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτῆς δικαίων, δὲν θέλει διατελῆ ἐπὶ μακρὸν ἀπόβλητος κοινωνικὴ δύναμις, καταδοκοῦσα τὴν στιγμὴν τῆς βιαίας ἐξεγέρσεως, ἀλλ' ἐπικουρικὴ, ὑποβοηθοῦσα τὴν ἐργασίαν τῆς πλειονοψηφίας καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῆς παρασκευαζομένη εἰς διαδοχὴν ἄνευ βιαίας πάλης καὶ συγκρούσεων.

Τοιαῦτα δύνανται νὰ εἶνε τὰ κυριώτατα καὶ δρασικώτατα φήριμακα πρὸς περιορισμὸν τῆς ἀπολυταρχικῆς παμβασιλείας τῆς πανδήμου γῆφρου, οἷα ἐκδηλοῦνται κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἑλλάδι. Προκαλῶ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων, οὐδ' ἀξιῶ νὰ διεκδικῶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπόλυτον ἐπικράτησιν. Ἄλλ' ἔὰν ἡ πολιτεία εἶνε ἢ πραγμάτων τῆς ἠθικῆς ιδέας ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν, αὕτη δὲν δύναται νὰ συνταχθῆ καὶ νὰ λειτουργήσῃ ἢ διὰ τῆς πραγματώσεως τοῦλάχιστον τῆς πολιτικῆς ἠθικότητος. Καὶ ἐπέστη ὁ καιρὸς, ἵνα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ οἱ πεφοτισμένοι αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι μελετήσωσι καὶ ἐξενέγκωσι τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τῆς λύσεως ἐπείγοντος κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ προβλήματος. Τίνι τρόπῳ ἢ ἑλληνικὴ πολιτεία, προσηκόντως συντασσομένη καὶ λειτουργοῦσα, θέλει συντελέσῃ οὐχὶ εἰς τὴν στασιμότητα, ἀλλ' εἰς ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν δυνάμεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τοῦτο ἔστι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀντικείμενον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιζητουμένης Ἐθνοσυνελεύσεως.